कक्षा ६ मा व्याकरण शिक्षण गर्दा अपनाउन सकिने शिक्षण विधिहरुको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

एम.एड. दोस्रो वर्षको ५९८ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

गीतादेवी कोइराला

परीक्षा क्रमाङ्क : २८०४६६/०६२

त्रि.वि. दर्ता नं. : ९–२–३३५–८–९८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं, नेपाल

२०६५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विषयअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपाली शिक्षा विषयको पाठ्यक्रमअनुरुप नेपाली शिक्षा ५९८ पत्रको प्रयोजनका लागि **गीतादेवी कोइराला**ले मेरो निर्देशनमा रही **"कक्षा ६ मा व्याकरण शिक्षण गर्दा अपनाउन सकिने शिक्षण विधिहरुको अध्ययन"** शीर्षकको शोधपत्र मेहेनतका साथ तयार पार्नुभएको छ । उहाँको यस अध्ययनप्रति म पूर्णरुपमा सन्तुष्ट छु । अतः त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभागमा यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६५।१२।......

शोधनिर्देशक

....

सह-प्रा. डा. माधवप्रसाद आचार्य

शोधनिर्देशक

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौँ

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपाली शिक्षा विषयको पाठ्यक्रमअनुरुप नेपाली शिक्षा ५९८ पत्रको प्रयोजनका लागि **गीतादेवी कोइरालाद्वारा "कक्षा ६ मा व्याकरण शिक्षण गर्दा अपनाउन सकिने शिक्षण विधिहरुको अध्ययन"** शीर्षकमा तयार पारिएको यो शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उचित ठहरिएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

१. प्रा.डा. भोजराज ढुङ्गेल ....
(विभागीय प्रमुख)

२. सह प्रा.डा. माधव आचार्य ....
(शोध निर्देशक)

३. प्रा.डा. हेमाङ्गराज अधिकारी ....

४. प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी ....

५. प्रा.डा. रामचन्द्र लम्साल ....

मिति : २०६५।.......।.......

कृतज्ञताज्ञापन

यस शोधको शीर्षक **"कक्षा ६ मा व्याकरण शिक्षण गर्दा अपनाउन सकिने शिक्षण विधिहरुको अध्ययन"** रहेको छ । कुनै पनि विषयवस्तुको बारेमा शोधकार्य गर्नुभनेको एउटा जटिल कार्य हो । विषयवस्तुको शोधकार्य गर्ने क्रममा विभिन्न किसिमका कठिनाइ एवम् व्यवधानहरु सिर्जना हुन जानु स्वाभाविक पनि हो । उक्त कठिनाइ एवम् व्यवधानहरुलाई समाधान गर्ने क्रममा विभिन्न विशेषज्ञ, शिक्षाविद्, समाजसेवी आदिको सहयोग लिनु अति जरुरी हुन्छ । यसै क्रममा यस शोधकार्यको निर्देशक भई कुशल निर्देशन दिएर सहयोग गरिदिनु हुने आदरणीय गुरु सह प्रा.डा. माधवप्रसाद आचार्यज्यूप्रति आभार प्रकट गर्दछु । त्यस्तै शोधको शीर्षक चयन रुपरेखा निर्माण गरी सहयोग गरिदिनुहुने आदरणीय गुरु सह प्रा.डा. पारसमणि भण्डारीज्यूप्रति आभार प्रकट गर्दछु । शोध शीर्षकको चयनदेखि लेखनका क्रममा सहयोग गर्ने र विभागीय स्वीकृति प्रदान गर्ने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु सह प्रा.डा. भोजराज ढुङ्गेलज्यूप्रति आभार प्रकट गर्दछु । शोध लेखनका क्रममा विभिन्न सहयोग र सुझाव प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरु प्रा.डा. हेमाङ्गराज अधिकारी, प्रा.डा. रामचन्द्र लम्साल, प्रा.डा. केदारसाद शर्माज्यूप्रति पनि आभारी छु । शोध लेखनकै क्रममा सहयोग गरिदिने विभागका अन्य गुरुहरुप्रति पनि आभारी छु ।

यहाँसम्म आइपुग्नको लागि हौसला प्रदान गर्ने बुवा आदरणीय केशवप्रसाद कोइराला प्रति पनि म कृतज्ञ छु । शोध लेखनका क्रममा आर्थिक सहयोगका साथै हौसला र प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने मेरा सम्पूर्ण घरपरिवारप्रति म आभारी छु ।

यसै क्रममा प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्नका लागि सहयोग गरिदिने उदयपुर जिल्लाका प्रतिनिधि नमुना छनोटका रुपमा लिइएका सरकारी र निजी तथा आवासीय विद्यालय परिवारप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । समयको व्यस्ततासँगै प्रस्तुत शोध कार्यलाई पूरा गर्नका लागि यस शोधपत्रलाई टङ्कन गरिदिने एकेडेमिक कम्प्युटर लिङ्क, कीर्तिपुर प्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु । यसैगरी प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग गर्ने सम्पूर्ण शुभचिन्तकहरुप्रति पनि कृतज्ञ छु ।

शोधपत्रले लेखन र कम्प्युटरका क्रममा सजगता अपनाउँदा अपनाउँदै पनि कहीँ कतै गल्ती भएमा क्षमा याचना गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभागमा यो शोधपत्र प्रस्तुत गर्दछु ।

गीतादेवी कोइराला

शोधसार

1_ शीर्षक - कक्षा ६ मा व्याकरण शिक्षण गर्दा अपनाउन सकिने शिक्षण विधिहरुको अध्ययन ।

शोधका उद्देश्यहरु

1_ कक्षा ६ मा व्याकरण शिक्षण गर्दा शिक्षकले अपनाउने गरेका शिक्षण विधिहरुको पहिचान गर्नु ।

2_ कक्षा ६ मा व्याकरण शिक्षण गर्दा शिक्षकले अपनाउने गरेका शिक्षण विधिहरुको कमी कमजोरी केलाउनु ।

3_ विभिन्न पक्षहरुका बीच तुलना गरी निष्कर्ष दिनु ।

4_ व्याकरण शिक्षणका बारेमा उपयुक्त क्रियाकलापहरुको बारेमा सुझावहरु दिनु ।

शोधका सीमाहरु

1_ प्रस्तुत अध्ययन उदयपुर जिल्लाका ५ वटा सरकारी र ५ वटा निजी तथा आवासीय विद्यालयहरुमा आधारित छ ।

2_ यो शोध अध्ययन कक्षा ६ मा व्याकरण शिक्षण गर्ने शिक्षकले अपनाउने शिक्षण विधिहरुको अध्ययनमा सीमित छ ।

3_ कक्षा ६ मा व्याकरण शिक्षण गर्ने शिक्षकले भरेको प्रश्नावली र कक्षा अवलोकन फारामको तथ्यांक र नतिजामा शोध अध्ययन आधारित छ ।

शोधविधि

प्रस्तुत अध्ययन व्याकरण शिक्षण गर्दा अपनाइने निम्न ४ वटा विधिहरुमा आधारित छ :-

1_ आगमन विधि

2_ निगमन विधि

3_ भाषा संसर्ग विधि र

4_ भाषा पाठ्यपुस्तक विधि

निष्कर्ष

1. व्याकरण शिक्षण गर्दा शिक्षक र विद्यार्थी दुवै सहभागी हुने तर शिक्षक सहयोगीका रुपमा रहने र विद्यार्थीलाई सक्रिय बनाएर शिक्षण गर्दा उपयुक्त हुन्छ ।
2. भाषा पाठ्यपुस्तक विधिले व्याकरण भाषाभित्र छ र भाषा व्याकरणबद्ध छ भन्ने दृष्टिकोण राख्दछ ।
3. व्याकरण शिक्षणमा व्याकरणात्मक कोटिसम्बन्धी कठिनाइको निवारण, अनुकरणात्मक, पर्यायवाची, विपरीतार्थ शब्द, पदवर्ग आदिसम्बन्धी अभ्यास र मूल्याङ्कनमा विशेष ध्यान दिएर शिक्षण गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।
4. शोधकार्य सम्पन्न गर्ने क्रममा उदयपुर जिल्लाका ५ वटा सरकारी र ५ वटा निजी तथा आवासीय विद्यालय गरी जम्मा १० वटा विद्यालयलाई प्रतिनिधि नमुनाका रुपमा लिइएको छ ।
5. ५ वटा सरकारी विद्यालयबाट तालिम प्राप्त शिक्षक ४ जना र तालिम अप्राप्त शिक्षक १ जना पाइयो जसमध्ये प्रतिशतमा लैजाँदा क्रमशः ८० र २० प्रतिशत भयो भने ५ वटा निजी तथा आवासीय विद्यलायमा तालिम प्राप्त शिक्षक ३ जना र तालिम अप्राप्त शिक्षक २ जना पाइयो । जसमध्ये क्रमशः ६० र ४० प्रतिशत हुन गयो ।
6. शोधकार्य निर्माण गर्न सैद्धान्तिक पक्षका साथै २० वटा प्रश्नको प्रश्नावली र ८ वटा शीर्षक अन्तर्गत ३९ वटा उपशीर्षकहरु तयारगरी कक्षा अवलोकन फाराम निर्माण गरिएको छ ।
7. तालिम अप्राप्त शिक्षकका तुलनामा तालिम प्राप्त शिक्षकले शिक्षण गर्दा बढी प्रभावकारी देखियो ।
8. शिक्षकहरुलाई भर्न दिइएको प्रश्नावलीमा निजी तथा आवासीय विद्यालयका तुलनामा सरकारी विद्यालयमा बढी एकरुपता पाइएको छ ।

सुझावहरु

1. व्याकरण शिक्षण गर्ने शिक्षकलाई तालिमको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
2. विद्यार्थी केन्द्रित विधिलाई प्रोत्साहन दिनु उपयुक्त हुन्छ ।
3. सैद्धान्तिक पक्षमा भन्दा व्यावहारिक पक्षमा जोड दिई क्रियाकलाप गराउनु उपयुक्त हुन्छ ।
4. व्याकरण शिक्षण गर्दा आवश्यकताअनुसार शिक्षण विधिहरुको छनोट गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।
5. व्याकरण शिक्षण गर्दा आवश्यकता अनुसार शिक्षण विधिहरुको छनोट गर्नु उपयुक्त मानिन्छ ।
6. व्याकरण सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि गराउन हिज्जे प्रतियोगिता जस्ता अतिरिक्त क्रियाकलाप गराउन आवश्यक मानिन्छ ।

विषयसूची

सिफारिस पत्र

स्वीकृति पत्र

कृतज्ञताज्ञापन

विषयसूची

तालिकासूची

अध्याय एक

परिचय

१.१	शोधशीर्षक	1
१.२	शोध प्रयोजन	1
१.३	शोध परिचय	1
१.४	समस्या कथन	2
१.५	शोध उद्देश्य	3
१.६	पूर्व कार्यको समीक्षा	3
१.७	शोध अध्ययनको औचित्य, महत्व र उपयोगिता	5
१.८	शोध अध्ययनको क्षेत्र र सीमा	6
१.९	अध्ययन प्रक्रिया	7
	१.९.१ जनसङ्ख्या	7
	१.९.२ सामग्री/उपकरण	7
	१.९.३ पूर्व परीक्षण	8
	१.९.४ परीक्षणको कार्यान्वयन	9
	१.९.५ तथ्याङ्कको व्याख्या तथा विश्लेषण	9
१.१०	शोधमा प्रयुक्त पद तथा पदावलीहरू	9
१.११	अध्ययनको रूपरेखा	11

अध्याय दुई
सैद्धान्तिक परिचय

२.१ व्याकरण 12

२.२ व्याकरण शिक्षणको प्रयोजन 13

२.३ व्याकरण शिक्षणका प्रमुख विधिहरू 14

अध्याय तीन
अध्ययन विधि

३.१ परिचय 19

३.२ जनसङ्ख्या 19

३.३ प्रतिनिधि नमुना 20

३.४ सामग्री निर्माण 21

३.५ तथ्यको सङ्कलन 21

३.६ तथ्यको व्याख्या विश्लेषण 21

३.७ सारांश 22

अध्याय – चार
व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ परिचय 23

४.२ विद्यालय शिक्षकको विवरण 23

४.३ कक्षा अवलोकन फारामको नतिजा 24

४.४ सरकारी विद्यालय र निजी तथा आवासीय विद्यालय कक्षा अवलोकन फारामबाट प्राप्त गरेको तथ्याङ्क र नतिजा 25

४.५ सरकारी विद्यालय र निजी तथा आवासीय विद्यालयले प्रश्नावलीबाट प्राप्त गरेको तथ्याङ्क र नतिजा 46

४.६ तालिम प्राप्त र तालिम अप्राप्त शिक्षकको तुलना 52

४.७ कक्षा अवलोकन फारामको शीर्षकगत तुलना 52

४.८ प्रश्नावलीबाट प्राप्त नतिजाको तुलना 55

४.९ सारांश 57

अध्याय – पाँच

निष्कर्ष तथा सुझाव

५.१ निष्कर्ष 59

५.२ सुझावहरू 62

५.३ शोधका लागि सम्भाव्य शीर्षकहरू 63

सन्दर्भसूची

परिशिष्टहरू

तालिका सूची

तालिका ३.१ : तालिम प्राप्त र तालिम अप्राप्त शिक्षक/शिक्षिकाको वितरण 19

तालिका ४.१ : तालिम प्राप्त र तालिम अप्राप्त शिक्षकको प्रतिशत 23

तालिका ४.२ : श्री सत्यदेवी नि.मा.वि. को कक्षा अवलोकन फारामबाट प्राप्त गरेको तथ्याङ्क र नतिजा 26

तालिका ४.३ : श्री राष्ट्रिय मा.वि. को कक्षा अवलोकन फारामबाट प्राप्त गरेको तथ्याङ्क र नतिजा 28

तालिका ४.४ : श्री शिवशक्ति नि.मा.वि. को कक्षा अवलोकन फारामबाट प्राप्त गरेको तथ्याङ्क र नतिजा 30

तालिका ४.५ : श्री रामजानकी मा.वि.को कक्षा अवलोकन फारामबाट प्राप्त गरेको तथ्याङ्क र नतिजा 32

तालिका ४.६ : श्री पञ्चकन्या मा.वि.को कक्षा अवलोकन फारामबाट प्राप्त गरेको तथ्याङ्क र नतिजा 34

तालिका ४.७ : श्री एभरग्रीन इ.बो. स्कुलको कक्षा अवलोकन फारामबाट प्राप्त गरेको तथ्याङ्क र नतिजा 36

तालिका ४.८ : श्री उदयसी इ. बो. स्कुल को अवलोकन फारामबाट प्राप्त गरेको तथ्याङ्क र नतिजा 38

तालिका ४.९ : श्री सरस्वती इ.बो. स्कुलको कक्षा अवलोकन फारामबाट प्राप्त गरेको तथ्याङ्क र नतिजा 40

तालिका ४.१० : श्री उदयपुर इ.बो. स्कुलको कक्षा अवलोकन फारामबाट प्राप्त गरेको तथ्याङ्क र नतिजा 42

तालिका ४.११ : श्री नमुना आवासीय मा.वि. को कक्षा अवलोकन फारामबाट प्राप्त गरेको तथ्याङ्क र नतिजा 44

तालिका ४.१२ : सरकारी विद्यालयले प्रश्नावलीबाट प्राप्त गरेको तथ्याङ्क र नतिजा 47

तालिका ४.१३ : निजी तथा आवासीय विद्यालयले प्रश्नावलीबाट प्राप्त गरेको तथ्याङ्क र नतिजा 48

तालिका ४.१४ : तालिम प्राप्त र तालिम अप्राप्त शिक्षकको प्रतिशतमा तुलना 52

तालिका ४.१५ : कक्षा अवलोकन फारामको शीर्षकगत तुलना 53

तालिका ४.१६ : प्रश्नावलीको तुलनात्मक नतिजा 56